

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

כי תשא תשיע

פרשת שבוע

"יְנִיקָה לֹא יְנִיקָה" - אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

לאחר חטא העגל מלמד הקב"ה את משה רבנו, את שלש עשרה מידות שנאמר:

"וַיַּרְדּוּ יְקִיָּקָה בְּעֵנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיְקַרְא בְּשֵׁם יְקִיָּקָה: וַיַּעֲבֹר יְקִיָּקָה עַל פְּנֵיו וַיְקַרְא יְקִיָּקָה אֶל רְחוּם וַחֲנוּן אַרְבַּת אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאֶמֶת: נֶצֶר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נֶשֶׂא עֹון וְנָפֵעַ וְחִטָּאָה וְנִיקָה לֹא יְנִיקָה פֶקֶד עֹון אָבוֹת עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים" (שמות ל"ד ה-ז).

בתענית ציבור, כאשר קוראים פסוקים אלה נהוג בקהילות ישראל כי הצבור אומר בקול רם:
"יְקִיָּקָה יְקִיָּקָה אֶל רְחוּם וַחֲנוּן אַרְבַּת אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאֶמֶת: נֶצֶר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נֶשֶׂא עֹון וְנָפֵעַ וְחִטָּאָה וְנִיקָה"
ועוצר לפני "לא יְנִיקָה".

מנהג זה מכריז כי מידות הרחמים מסתיימות במילה "יְנִיקָה". נססה השבוע לבדוק מה דעת חז"ל והראשונים בשאלה זו.
מהסוגיא במסכת שבועות אכן משמע כך וז"ל: "דתניא, רבי אלעזר אומר: אי אפשר לומר וניקה - שכבר נאמר לא יניקה, א"א לומר לא יניקה - שכבר נאמר וניקה! הא כיצד? מניקה הוא לשבים, ואינו מניקה לשאינן שבים" (דף לט ע"א).

החידוש לפי סוגיא זו הוא, כי מי שחוטא בשבועת שוא ונושא את שם השם לשווא גם אם יחזור בתשובה "לא יְנִיקָה (יְקִיָּקָה אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוּא)" (שמות כ"ו).

גם ממדרש ההלכה משמע כך, אלא שהוא מסביר "לא יְנִיקָה" הוא על עבירות שבין אדם לחברו וז"ל: "ר"ע אומר כתוב אחד אומר וניקה וכתוב אחד אומר לא יניקה וכי היאך אפשר לקיים שני כתובים הללו? אלא וניקה בדברים שבינך לבינו לא יניקה בדברים שבינך לבין חבריך".

לעומתו מדרש האגדה טוען שגם "לא יְנִיקָה" יכול להתפרש כמידת רחמים וכך הוא מסביר את הפסוק בספר ירמיה:
"כִּי אֵתְנֶה אֲנִי יְקִיָּקָה לְהוֹשִׁיעַן כִּי אֶעֱשֶׂה כְּלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְצֹתִיךָ שָׁם אַךְ אֵתְנֶה לֹא אֶעֱשֶׂה כְּלָה וַיִּסְרֹתִיךָ לְמַשְׁפַּט וְנִיקָה לֹא אֶנְקֶד" (ירמיהו ל', יא),

מייסדך אני בייסוריך בעולם הזה בשביל לנקותך לעולם הבא" (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כט [א]).

לפי זה, היסורין הם חלק ממידת הרחמים כי בזכותם השכר בעולם הבא רב יותר.

המאירי בחידושי מביא בשם גדולי המפרשים כיוון דומה, אבל שונה, שהרי לפי פירושו אין להפריד בין "יְנִיקָה" ל"לא יְנִיקָה" וז"ל: "וגדולי המחברים... וכן הם מונים וניקה לא יניקה מדה אחת ופירושו ושרש לא ישרש". הכל הוא ענין אחד של רחמים והוא הבטחה לעם ישראל כי גם אם יחטא לא יושמד אלא רק יענש.

לשיטה זו "יש לתמוה היאך לא נהגו להזכירם בבית הכנסת" (בית הבחירה מסכת ראש השנה דף יז ע"א).

יתכן וזו גם כוונת רש"י בפירושו הראשון "לפי פשוטו משמע, שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט" ואם כן הכל מידת רחמים.

זו גם דרכם של "אבן עזרא" והרמב"ם ב"מורה נבוכים".

האברבנאל לעומתם טוען, שמדובר בשתי מידות שונות שתיהן של רחמים וז"ל בקיצור: "ולי נראה שהם על כל פנים שתי מדות ושיש בהם מהרחמים... הנה עוד ירחם עליו שאע"פ שיחטא עונות הרבה אם יעשה זכיות מרובים מהם יניקה אותו וישאר נקי וצדיק מכל חטא לפי שהוא יתברך מטה כלפי חסד ועמו הסליחה כאשר יהיו רובם זכיות. והמדה השנית היא לא יניקה רוצה לומר שאע"פ שיהיה לחוטא רובו עונות ומעוטו זכיות הנה לא יכריתוהו השם יתברך ולא יעשה בו כליה. אך ייסרהו במשפט ולא יניקה ולא יכרית אותו לגמרי. ויהיה לפי זה וניקה מלשון נקי ולא יניקה מלשון כריתה. והם שתי מדות טובות ומתחלפות".

לקינוח, נביא דרש נפלא המובא בשם האר"י הקדוש בשו"ת "ציץ אליעזר", שמבאר בדרך נפלאה כוונת המשנה ב"אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו", דהנה כתיב וניקה לא יניקה ולכאורה הלשון מורה על דין ואפשר שיתיאשו מן הרחמים ולא ישובו בתשובה, אבל נסתר בו רחמים, דבתיבת וניקה יש בראשי תיבות וסופי תיבות וה. ובאמצע אותיות ק"ן. וכן בתיבת יניקה יש בר"ת וס"ת יה ובאמצע ג"כ אותיות ק"ן, ביחד שם הויה של רחמים, וז"ש המשנה, אל תסתכל בק"ן ק"ן אלא במה שיש בו, דהיינו שם הויה ב"ה שהוא רחמים" (חלק יב סימן לג).

הבה נתפלל כי אכן נזכה להתגברות מידות הרחמים גם ביחסינו בין אדם לחברו ומתוך כך גם ביחסו של המקום אלינו.

לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' כסלו תשס"ט
---	---

ERETZ HEMDAH

3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

יד' - כ' אדר, סנהדרין טז-כב

איסור ריבוי נשים למלך (כא עמוד א)

הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טויבע בת הרב יעקב לייב

השבוע בדפי הדף היומי, הגמרא דנה בכמה מההלכות הנוגעות למלך. אחת ההלכות היא האיסור על המלך להרבות בנשים. לפנינו, בגלל צרכים פוליטיים, המלך היה צריך לישא יותר מאישה אחת. אף על פי כן, התורה אסרה על המלך להרבות בנשים. הגמרא דנה בשאלה היכן עובר הגבול. אגב הדיון הזה הגמרא (כא עמוד א) מביאה פסוק שנאמר על דוד המלך: "ויקח דוד עוד פלגשים ונשים" (שמואל ב פרק ה פסוק יג). הגמרא מבארת כי ההבדל בין נשים לפילגשים הוא שנשים נישאות עם קידושין וכתובה, ואילו פילגש נלקחת ללא קידושין וכתובה. נחלקו הראשונים בהסבר הסוגיה. הרמב"ם פוסק (אישות א, א-ד) שאסור לקחת אישה ללא קידושין וכתובה. אם כן, נשאלת השאלה, מה היה ההיתר לדוד לקחת פילגשים? ואכן הרמב"ם פוסק (מלכים ד, ד) שרק מלך מותר לקחת פילגש ולשאר אנשים אסור. אך עדיין צריך להבין מדוע שונה מלך מכל אדם? רבינו יונה (שערי תשובה שער ג, צד) מסביר שהצורך בכתובה וקידושין הוא למנוע אפשרות של זנות וחיי אישות עם כמה גברים. לגבי מלך, כיוון שאימתו מוטלת על הבריות, אין חשש שכזה. לכן, לגבי המלך, גם בלי קידושין אלא בייחוד האישה אליו בלבד, היחסים איתו נחשבים כדרך אישות.

סיכום:

פילגש היא אישה הנלקחת ללא קידושין וכתובה. לדעת הרמב"ם רק מלך מותר בפילגש. הטעם לכך על פי רבינו יונה הוא שלגבי מלך אף בלא קידושין אין חשש לזנות.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

תפילת מנחה אחר השקיעה

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור

חשון תשנ"ה

שאלה

מי שלא הספיק להתפלל מנחה, משום אונס, לפני השקיעה, האם ישנם מצבים בהם אפשר להתפלל אחרי השקיעה או שמא, תמיד עדיף להתפלל תשלומין בתפילת ערבית?

תשובה

בעניין מי ששכח להתפלל תפילת מנחה, ועבר זמן השקיעה, יש מחלוקת בין פוסקים: יש אומרים שבדיעבד יכול להתפלל מנחה¹ עד 13½ דקות² אחרי השקיעה, וטוב יעשה אם יתנה תנאי³, שאם עדיין זמן מנחה, תהא תפילתו זו תפילת מנחה, והתפילה שיתפלל אחר צאת הכוכבים תהא לשם ערבית, ואם כבר עבר זמן מנחה, תהא תפילתו זו תפילת ערבית, והתפילה הבאה תשלומין למנחה.

ויש אומרים שמי ששכח להתפלל מנחה, ועבר זמן השקיעה, הפסיד התפילה, ויתפלל ערבית שתיים, אחת לחובה ואחת לתשלומין⁴.

¹ היתר התפילה בדיעבד לאחר שקיעה מבוסס על ג' סעיפים להתיר:

א. דעת כמה מן הראשונים, שלכתחילה זמן תפילת מנחה נתקן עד צאת הכוכבים.

ב. דעת ר"ת, המחבר רמ"א שפסקו, ש"שקיעה" הינה סוף השקיעה ולא תחילתה (ושלא כנהוג במקומותינו, שנהגו כשיטת הגאונים והגר"א, שהיום נגמר בתחילת השקיעה).

ג. דעת ר' יוסי שבין-השמשות כהרף עין, והוא סמוך לצאת הכוכבים, ומשקיעה ועד בין-השמשות הוא יום ממש (בעוד שלחולקים עליו בין-השמשות הוא משך הליכת שלושת רבעי מיל, והוא כל משך הזמן שבין שקיעה לצאת הכוכבים).

ונפרט את האמור לעיל:

במסכת ברכות (כו ע"א) במשנה חלקו ר' יהודה וחכמים בעניין סוף זמנה של תפילת מנחה (קטנה). דעת חכמים: "תפילת מנחה עד הערב", ופירש"י - עד חשכה, ומכאן ואילך זמן תפילת ערבית. "ורי יהודה אומר: (תפילת מנחה) עד פלג המנחה", ומכאן ואילך תפילת ערבית. ובגמ' שם: "השתא דאיתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד", וכך פסק שם רי"ף (יח ע"ב בדפי הרי"ף).

והנהוג כחכמים להתפלל מנחה עד הערב, לא יקדים להתפלל ערבית מפלג המנחה, כרבי יהודה, לא יתפלל מנחה אחר פלג המנחה. וכמוכן, לאו דוקא שלא יעשה ביום אחד תרתי דסתרי, אלא אף בימים שונים ינהיג עצמו או כר"י או כחכמים. וכך פסק רמב"ם (הל' תפילה פי"ג ה"ד) "וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה, עד שיסאר מן היום שעה ורביע (=פלג המנחה). ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה". ופירש שם ה"כסף משנה" שכיוון בדבריו למה שכתב ראי"ש בשם הגאון הנ"ל. וכן כתבו תלמידי ר' יונה (יח ע"ב בדפי הרי"ף) והוסיפו - "ועכשיו כיון שמנהגנו להתפלל תפילת המנחה אחר פלג המנחה, כרבנן, אין לנו להתפלל תפילת ערבית קודם שקיעת החמה כר"י, אלא לעשות הכל כרבנן. מיהו בדיעבד, אם התפלל תפילת ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה ואילך - יצא".

וכך פסק בשו"ע או"ח (סי' רלג סעיף א) "ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולר"י עד פלג המנחה... ואסיקנא דעבד כמר עבד... והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו... ועכשיו שנהגו להתפלל מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפילת ערבית קודם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפילת ערבית מפלג המנחה ומעלה - יצא. ובשעת הדחק יכול להתפלל תפילת ערבית מפלג המנחה ולמעלה". כלומר, אנו שנוהגים כחכמים, יכולים לסמוך בדיעבד, ובשעת הדחק אפילו לכתחילה, על שיטת ר' יהודה, ולהתפלל ערבית מפלג המנחה. ורמ"א שם סיים: "ולדידן במדינות אלו שנהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך, ובדיעבד או בשעת הדחק יצא, אם התפלל מנחה עד הלילה - דהיינו עד צאת הכוכבים".

והנה נחלקו ראשונים בדעת חכמים (לגבי סוף זמן מנחה), מהו "עד הערב". רש"י במשנה כתב "עד חשיכה". וכתבו תלמידי ר' יונה (שם) שאין לפרש, שהכוונה לצאת הכוכבים, שהוא לילה ממש, אלא אינו אלא עד שקיעת החמה, משום שבמס' זבחים (נו ע"א) אמרו, שדם קרבן התמיד של בין הערביים נפסל לזריקה משקיעת החמה, ותפילת מנחה כנגד תמיד של בין הערביים, וכמו שזמן זריקת דמו עד השקיעה, כך זמן מנחה. וכך נשמע לכאורה ברמב"ם שכתב (שם) "עד שתשקע החמה", ולא כתב "עד הלילה". וב"ש"לטי גבורים" שעל המרדכי (ברכות פרק רביעי, ס"ק ב) כתב שיש מרבתינו שפירשו "עד הערב", היינו עד שתחשך, ואפשר שדעתם היא, שזמנה עד צאת הכוכבים, וכדאמרין בפרק ראשון "עד צאת הכוכבים יממא הוא". וחלק עליהם ה"ש"לטי גבורים" ואמר שאין זה מחוור, מכיוון שמנחה כנגד עבודת התמיד נתקנה, ואי-אפשר לשחוט אחר שקיעת החמה (וכדעת תלמידי רי"ף). והנה כתב הראב"ה (תענית סי' תתנח) "שדם הקרבן נפסל בשקיעה, היינו - בצאת הכוכבים, שנאמר - 'ביום הקריבו את-זבחו' - ולא בלילה". ולדבריו, גם מנחה זמנה עד צאת הכוכבים.

ויש שרצו לפרש כן ברש"י במנחות (כ ע"ב), שכתב ש"דס קרבן התמיד נפסל לזריקה בשקיעת החמה, מפני שאינו ראוי להיזרק בלילה, שנאמר 'ביום צוותו להקריב את-קרבניהם', ולמחר נפסק בלינה", משמע שדווקא בצאת הכוכבים נפסל הדם, דכבר לילה הוא, ולא משקיעת החמה.

אך תוס' שם ד"ה נפסל ובזבחים (נו ע"א) ד"ה מנין כתבו בשם רבנו תם, שאע"פ שבכל מקום דאמרין "משמשקע החמה" הכוונה לשקיעה המאוחרת, שהיא $\frac{3}{4}$ מיל לפני צאת הכוכבים (של ר"ת), מכל מקום כאן שכתוב "משקיעת החמה", הכוונה לתחילת השקיעה, כשנכסית השמש מעיינו (הוא 4 מיל לפני צאת הכוכבים דר"ת), ומאותו הרגע פסול הדם לזריקה, ואם כן נאמר שהוא הדין למנחה שזמנה עד שקיעה ראשונה בלבד.

אלא שתוס' שם כתב בשם יש מפרשים, שאפשר לומר, שדם נפסל לזריקה רק מצאת הכוכבים, ומדרבנן נפסל משקיעת החמה, שעה הרחקה, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. ולפי זה אפשר לומר שזמן מנחה עד זמן זריקת התמיד דאורייתא שהוא צאת הכוכבים (ומנגד אפשר לומר שקבעו מנחה כנגד הזמן המעשי (מדרבנן) של זריקת הדם, שהוא שקיעת החמה).

ואולי יש לדקדק בדברי תוס' שאף לשיטת היש מפרשים אין הכוונה, שמוחר מדאורייתא לזרוק הדם עד צאת הכוכבים ממש, דהלא בין השמשות ספק לילה הוא, אלא כוונתו לסוף השקיעה שהיא סמוכה לצאת הכוכבים (13.5 דקות לפניו), ולאפוקי מר"ת שסובר, שזריקת הדם זמנה עד תחילת השקיעה. וכן יש לומר במה שכתב הראב"ה הנ"ל שדם נפסל בצאת הכוכבים, לאו דוקא, אלא בסוף השקיעה. ולפי זה גם תפילת מנחה אי-אפשר להתפלל עד צאת הכוכבים ממש, אלא עד סוף שקיעה.

ויש לציין מה שכתב בספר "מנחת כהן" (מאמר ב, פ"ח) שכיוון שאיברים של קרבן התמיד נקטרים על גבי המזבח גם לאחר שקיעת החמה, עד צאת הכוכבים, הרי שתפילת מנחה תהא גם היא עד צאת הכוכבים, למרות שדם נפסל לזריקה בשקיעה (וקשה, שהרי עיקר עבודת התמיד הוא שחיטתו וקבלת דמו וזריקתו על המזבח).

וב"הגהות מיימוניות" (פי"ג מהל' תפילה אות ג) כתבו בשם ר"ח, שעכשיו שנהגו כל ישראל להתפלל מנחה עד הערב, וכדאמר ר' יוסי בירושלמי, לא מוקשה תפילת מנחה לתמיד של בין הערביים, אלא (מוקשה) לקטורת שנא' "יתכון תפילתי קטורת לפניך, משאת כפי מנחת ערב". וכי הגרי"ע יוסף (שו"ת "יחווה דעת" כרך ה סי' כב) שכיוון שקיימא לן, שקטורת של בין הערביים זמנה אחר הקרבת איברים של התמיד, ממילא יוצא שזמנה אחר שקיעת החמה, וכן זמן מנחה, לשיטת ר' יוסי בירושלמי. ובספר "שבלי הלקט" (סי' מח) כתב: "מי שרוצה להתפלל מנחה עד צאת הכוכבים, כרבנן, הרשות בידו". ובשו"ת מהרי"ק (סי' קעג) כתב: "פשוט שלדעת חכמים שחולקים על ר' יהודה, זמן תפילת המנחה נמשך עד הלילה שהוא בצאת הכוכבים".

וכן משמע מסתימת לשון המחבר והרמ"א בשו"ע או"ח (סי' רלג סעיף א) שהבאנו לעיל, שכתבו שלדעת חכמים זמן מנחה עד הלילה, ורמ"א טרח לבאר "דהיינו עד צאת הכוכבים". ומקורו ממה שכתב ב"דרכי משה" שם - "מהרי"ל היה נוהג להתפלל בשעת הדחק (דלכתחילה נהגו כר"י עד פלג המנחה), סמוך לצאת הכוכבים".

והאריך מאד בעניין זה בשו"ת "שאגת אריה" (סי' יז) והוכיח שזמן מנחה אינו עד שקיעת החמה הראשונה, אלא עד צאת הכוכבים. ואמנם דעת הגרי"א בביאורו לשו"ע או"ח (סי' רסא), וכן דעת ה"מעני יום טוב" ודעת "הלבוש", כדעת תלמידי ר' יונה, וכדעת "ש"לטי הגיבורים" הנ"ל, שזמן מנחה רק עד שקיעת החמה. וכן נוהגים רובא דאינשי להתפלל לכתחילה מנחה לפני שקיעת החמה.

והוסיף ה"משנה ברורה" (שם בסק"ח), שמה שכתב המחבר "עד הלילה", כוונתו עד בין השמשות שהוא ספק לילה, והיינו עד השקיעה. וכן במה שכתב הרמ"א שם "עד הלילה" - דהיינו עד צאת הכוכבים, ביאר ה"משנה ברורה" (סקי"ד), ומקורו ב"פרי הגדים" שם (סקי"ז): "לאו דוקא, דערך $\frac{3}{4}$ שעה קודם צאת הכוכבים - בין השמשות הוא לכולי עלמא, ואין להתפלל באותו הזמן (מנחה או ערבית) אלא כל סמוך לזה, והיינו $\frac{3}{4}$ מיל קודם צאת הכוכבים". ולפי דבריו, גם דעת המחבר והרמ"א היא שיש להתפלל מנחה עד השקיעה, דהיא תחילת בין השמשות. אלא שמכל מקום יש מחלוקת בין הפוסקים, עד איזו "שקיעה" יש להתפלל מנחה. ומבאר ה"משנה ברורה", שדעת המחבר והרמ"א כאן כדעתם בסי' רסא, שפסקו "שקיעה" לענין כל המצוות התלויות ביום היא השקיעה המאוחרת, וכדעת ר"ת, ואז מתחיל בין השמשות ונמשך $\frac{3}{4}$ מיל עד צאת הכוכבים. ושקיעה זו מאוחרת לשקיעה הראשונה (שהיא משנכסית השמש מעיינו) ב-3.25 מיל והוא כמעט שעה שלימה. ולכן מה שכתבו כאן "עד הלילה", וביאר ב"משנה ברורה" עד בין השמשות, היינו עד השקיעה המאוחרת, וכשיטתם. אך שיטת הגאונים, וכן פסק הגרי"א בסי' רסא, ועוד הרבה אחרונים,

השקיעה הראשונה היא סוף היום (בין לעניין כניסת שבת בין לעניין הפסק טהרה לנידה ובין לשאר דינים שזמנם ביום ולא בלילה), וממילא אין להתפלל מנחה אחר שקיעה ראשונה. ולכן פסק ה"משנה ברורה" (סי' ק יד) שלכתחילה יש להתפלל מנחה עד תחילת השקיעה, ובוה יוצא ידי חובה לכולי עלמא, ובדיעבד, אם שכח או נאנס, יתפלל מנחה עד סוף שקיעה (!!)) שהיא כשעה לאחר מכן, ובלבד שלא יראו כוכבים, ויסמוך זוה בדיעבד על דעת הסוברים שזמן מנחה עד השקיעה המאוחרת.

אלא שלדין, בארץ-ישראל אין משך הזמן בין "תחילת שקיעה" ל"סוף שקיעה" (שהיא החשכת האופק) נראה בטבע, אלא אדרבא הרקיע מחשיך (והכוכבים יוצאים) עוד קודם לכן בהרבה, ולכן נפסק שיתפלל בדיעבד רק עד $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה הראשונה, שהוא משך בין השמשות לפי דעת הגאונים, ואז אין לו להתפלל עוד מנחה, ובמיוחד משום שהמנהג במקומותינו הוא להתפלל ערבית מיד בצאת-הכוכבים הזה (שהוא $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה הראשונה).

ואנו נוסיף שכיוון שדעת חלק מן הראשונים, כפי שהבאנו לעיל, היא שלכתחילה זמן מנחה עד צאת-הכוכבים, יש לצרפם כסניף לקולא, ולהתיר תפילת מנחה בדיעבד עד $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה.

וכסניף נוסף לקולא יש לצרף את דעת ר' יוסי שבין השמשות הוא כהרף עין, וזמנו סמוך לצאת-הכוכבים, היינו שלשיטתו משך בין השמשות, שלפי שאר התנאים מתחיל עם השקיעה, הוא עדיין יום, ואם כן לשיטתו זמן מנחה הוא. וכן כתב ה"משנה ברורה" ב"שער הציון" (שם סקכ"א) שכדאי הוא ר' יוסי לסמוך עליו לקולא, בדיעבד. וכך פסק הגר"ע יוסף בשו"ת "יחווה דעת" (כרך ה סי' כב) שיתפלל מנחה בדיעבד עד $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה (והוסיף לחדש שאף יעדיף לכתחילה להתפלל אחר השקיעה בצירור כשמתאחרין, מלהתפלל ביחידות לפני השקיעה, אלא שבזה הוא חלוק על ה"משנה ברורה" הסובר שוודאי לכתחילה יעדיף להתפלל מנחה ביחידות לפני שקיעה - שהוא נכון לכל השיטות, ולא יתאחר עם הציבור).

עייני לעיל בהערה (1) שהקולא בדיעבד להתפלל מנחה היא עד $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה, ושיעור זה נתון במחלוקת השיטות, מהו זמן הליכת מיל (18 דקות, 22 דקות או 24 דקות), ועל כן לחומרא לא נקל יותר מן השיעור הקצר שהוא כ- $\frac{3}{4}$ מיל. ואכן יש לדעת דמירי בדקות זמניות, ואם כן בחורף, כשהיום קצר, שיעור זה קטן ב-16% בערך, ועל כן יש להקפיד שלא להתפלל מנחה, אף בדיעבד, אחרי 10 דקות שאחרי השקיעה.

וכן כתב ב"כף החיים" (סי' רלג סק"ה) שמנהג ירושלם וחרון, שלא להתפלל מנחה אחר שעברו עשרה רגעים מן השקיעה.

עייני ב"ביאור הלכה" (סי' רלג ד"ה דהיינו עד צה"כ) שהביא עצה טובה זו בשם ספר "סדר זמנים". ויש להעיר שעצה זו אינה מועילה לתפילת מנחה בערב שבת, ולמנחה של שבת, מכיוון שתפילת ערבית שלאחריה היא בנוסח שונה (ערבית של שבת, או של מוצ"ש), ואי-אפשר להתנות שלצד אחד תעלה התפילה לשם מנחה, ומאידך - לשם ערבית (והוא הדין למנחה בערב יו"ט, ביו"ט, בערב ראש-חודש, בראש-חודש, בערב חנוכה, בערב פורים ובפורים).

דעת הגר"א נבצל (ואמר שכמדומה הוא ששמע כן להלכתא מהגרש"ז אויערבאד), שכיון שיעקר הקולא בדיעבד של ה"משנה ברורה" להתפלל מנחה אחר השקיעה הוא משום דעת המחבר והרמ"א, שפסקו כר"ת, ש"שקיעה" היא השקיעה המאוחרת, ואמנם דבר זה נראה בטבע באירופה, שאחר שנכסית השמש מעינינו, עוד מאיר המערב זמן ממושך, עד שמגיע שיעור הסתלקות האור מרוב הרקיע, והיא השקיעה המאוחרת. אך בא"י דבר זה אינו נראה בטבע כלל, והאופק מחשיך זמן קצר אחר שקיעת החמה ("הראשונה"), ופוק חזי מה עמא דבר, דכולי עלמא נוהגין בא"י כשיטת הגאונים והגר"א לעניין הפסק טהרה וכניסת שבת עד השקיעה הראשונה, ורובא דעלמא לא מחכים בצאת השבת לצאת-הכוכבים דר"ת, אלא עושים מלאכות דאורייתא הרבה קודם לכן. הנה כי כן אין לסמוך על זה בדיעבד, דהוי כסתרי אהדדי. ולכן פסק שאם עבר זמן השקיעה, הפסיד מנחה ויתפלל ערבית שתים, אחת לחובה ואחת לתשלומין.

והוסיף שיהיה זה ממש סתרי אהדדי, אם יתפלל מנחה אחר שקיעה, ומיד בצאת-הכוכבים ה"מוקדם" (דלפי הגאונים הוא $\frac{3}{4}$ מיל אחר השקיעה - כנהוג במקומותינו) יתפלל ערבית עם הציבור, ונמצא שלפי דעת הגאונים לא התפלל מנחה בזמנה, ולפי דעת ר"ת לא התפלל ערבית בזמנה!

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

